

Dnešný štatút ekonomickej vedy *Pascal Salin*

Syntéza vystúpenia na 25e Université d'Eté de la Nouvelle Economie, Aix-en-Provence,
1.sept.2002

Posledných dvadsaťpäť rokov bolo v ekonómii poznačených snahou "individualistov" (z ktorých sa mnohí situujú v rakúskej škole ekonomického myslenia) brániť sa pred hlavným prúdom, main-streamom, postaveným na neoklasických a keynesiánskych tézach. Tieto snahy neboli úplne márne, i keď ešte ostáva urobiť veľa. Je pravdou, že v ekonomickej vede sa nachádzame v celkom výnimočnej situácii, ak ju porovnáme so situáciou vo väčšine vedeckých disciplín, zvlášť so situáciou vo fyzike a v prírodných vedách; nájdeme tu totiž veľké rozdiely v pozíciách jedných a druhých, veľký počet škôl a tvrdení. Neexistuje žiadne skutočne jednotné teleso, ktoré by sme mohli nazývať vedeckou komunitou.

Metodologické rozdiely

Tieto rozdiely sú veľmi pravdepodobne späté s metodologickými rozdielmi. Ak sa zamyslíme napríklad nad dominanciou matematického formalizmu (ktorá v posledných rokoch vo Francúzsku vyvolala živé reakcie), uvidíme, že vychádza z presvedčenia, že formálna striktnosť môže nahradiť konceptuálnu striktnosť a že jediným vedeckým postupom je ten, ktorý vyúsťuje do tvrdení, ktoré sú testovateľné a zhodné s realitou. Samozrejme, odkedy prijmeme túto metodológiu, rozvinutú Karlom Popperom, začneme byť posadnutí tým, aby sme sa čo najjednoduchšie a čo najskôr dopracovali k tvrdeniam, ktoré budú merateľné. A odkedy získame merateľné koncepty, môžeme prirodzene začať používať matematiku.

Iným metodologickým prístupom, tým, ktorý bol obhajovaný zvlášť ekonómami rakúskej školy, je metodologický individualizmus, ktorý Rothbard nazýval aj logickým *apriorizmom*. Zakladá sa na všeobecných a realistických tvrdeniach o ľudskom správaní sa a konaní a k svojim záverom sa dopracováva prostredníctvom použitia logických postupov. Je dosť dobre možné, že významná časť týchto záverov nie je priamo pozorovateľná alebo priamo merateľná, avšak to ich nečiní menej pravdivými.

Ľudské konanie

Prečo takýto metodologický rozdiel? Nevyšli azda všetci ekonómovia zo spoločného bodu, z teórie úžitku a z teórie rozhodovania sa? Dovoľujem si však z mojej strany povedať, že jedine ekonómovia rakúskej školy ostali verní tomuto východnému bodu, pretože boli jediní, ktorí počas celých svojich úvah zachovali subjektivistický a individualistický prístup. Mises, napríklad, zdorazňuje, že východzí bod ekonomickej vedy je realistický, pretože si ho môžeme uvedomiť jednoduchou introspekciou. Z našej rozumovej skúsenosti vieme, že ľudské bytosti sa správajú takým a takým spôsobom, pretože sú bytosťami racionálnymi. Sú schopné určiť svoje ciele a vyhľadávať prostriedky na ich dosiahnutie. Pre ekonómov hlavného prúdu je logika ľudského rozhodovania sa možno trochu druhoradá. Robia arbitrárnu a nerealistickú hypotézu, že existujú preferenčné funkcie. Práve tam nájdeme jadro metodologického problému. Metodológia logického empirizmu umožňuje ekonómovi robiť akékoľvek hypotézy, akokoľvek nereálne, akokoľvek fantazijné, len ak povedú k "jasným" vzťahom medzi merateľnými premennými.

Hodnota a cena

Skutočný problém a skutočný bod zlomu medzi rozdielnymi školami a rozdielnymi prístupmi k ekonomickej vede spočíva v probléme hodnoty a ceny. Ceny vskutku hrajú úplne zásadnú úlohu vo fungovaní ekonomických systémov. K teórii cien sa dostaneme, nech je náš prvotný

prístup akýkoľvek, či už prijmeme čisto rakúsky postup alebo či prejdeme oveľa komplikovanejšími postupmi tradičnej mikroekonomickej, indiferenčnými krivkami, teóriou spotrebiteľa, teóriou výrobcu, atď. Ceny sú nepochybne objektívnymi faktami. Možeme si ich všetci uvedomiť. Vidíme ich, používame ich. Cenový systém je spoločný všetkým teoretickým prístupom v ekonomii. K skutočnej divergencii prichádza v momente, kedy začneme, tak ako je to dominantnej ekonomickej teórii, s konštrukciou ekonomických premenných inej povahy, ktoré sú síce merateľné vonkajšími pozorovateľmi, ale ktoré, v mojich očiach, nie sú prijateľné. Sú to čisto umelé konštrukcie, aj keď sa predstiera, že ide o premenné, ktoré sú pozorovateľné a korešpondujúce s realitou. Mám na mysli napríklad premennú akou je príjem, premennú, ktorá je čisto vykonštruovaná, čisto umelá a ktorá nemá, v mojich očiach, žiaden zmysel. Vychádzajúc z teórie hodnoty a cien, prideme zjavne k myšlienke, že existujú trhové hodnoty, ktoré je možné určiť z trhových cien – hodnota toho, čo jedinec predáva je rovná trhovej hodnote toho, čo jedinec kupuje. Toto je možné merať. Ak vynásobíme cenu nejakého statku predávaným alebo nakupovaným množstvom, dostaneme trhovú hodnotu toho, čo sa vymieňa. Ale to, čo sa meria, sú len nástroje konania. Pre konanie každého z nás sú ceny nevyhnutným nástrojom konania. Konečný cieľ konania je však v našich hlavách. Nie je priamo pozorovateľný. Nie je možno ani úplne explicitne vyjadriteľný nami samotnými. A to, čo je podstatné pre jedinca, je niečo, čo nie je ani vyjadriteľné ani merateľné. Všetko to, čo je merateľné je len nástrojom konania.

Ak teda chceme sčítovať účtovné hodnoty, je to možné pre jednotlivca. Je to preňho zaujímavé, pretože mu to umožňuje odhadnúť, aká je preňho hodnota toho, čo dostáva za výdavky, ktoré činí. Nedáva však žiaden zmysel, ak je takéto sčítanie robené z pohľadu vonkajšieho pozorovateľa.

Podobne ako koncept príjmu, či národného dôchodku, takisto i koncept platobnej bilancie je zbavený akéhokoľvek významu. Je to čisto konštruktivistický koncept, ktorý spočíva v predpokade, že národ koná, že národ má dušu a že je schopný sa rozhodovať. Národ sa nerozhoduje, jednotlivci sa rozhodujú.

Som teda presvedčený, že významná časť tradičnej ekonomie používa koncepty, ktorým chýba charakter univerzality, ktorý je základným kritériom vedeckého prístupu. Práve tam, zdá sa mi, spočíva skutočný dôvod rozdielov medzi väčšinou ekonomiou a tou, ktorá bola rozvinutá najmä rakúskymi ekonómami. Rakúski ekonómovia sa prirodzene nezastavujú pri teórii cien. Jedným z dôvodov, pre ktoré sa zaujímajú o množstvo ďalších vecí je ten, že nemá zmysel ďalej rozvíjať koncepty príjmu a ešte menej národného dochodku alebo platobnej bilancie, atď. Zaujímajú sa teda o otázky inštitucionálneho poriadku, zaujímajú sa o neistotu a o celú škálu otázok, ktoré mi pripadajú ako skutočne legitímne domény ekonomickej vedy.

Potrebuje ekonomov?

Ak ekonómovia trvajú na tom, že budú používať koncepty, zbavené akéhokoľvek zmyslu, sú vobec nejako užitoční? Sú užitoční pre štát. Pretože štát má prirodzenú potrebu legitimizovať svoje konanie. A ako to môže dosiahnuť? Jednoducho tvorbou konceptov, ktoré sú konštruktivistické. Pozrime sa napríklad na koncept príjmu: pre výber daní treba definovať dôchodok (príjem). Predstavme si situáciu, v ktorej by štát neexistoval. Možno by slovo príjem ani neexistovalo, pretože by sme nutne nepotrebovali poznať náš ročný príjem. Ako konáme v skutočnosti? Máme urobiť rozhodnutie: ponúkajú nám takú a takú prácu za takú a takú cenu, tak si porovnáme dostupné alternatívy a rozhodneme sa pre tú, ktorú vnímame ako najlepšiu. Možeme sa zabávať tým, že budeme sčítovať rozličné peniaze, ktoré sme na trhu získali. Možeme to nazývať príjmom, ale nepotrebuje to robiť. To, čo potrebujeme, je poznať cenu, ktorú sú ľudia ochotní platiť za každú zo služieb, ktoré poskytujeme. Prirodzene by daň z príjmu nemohla existovať, ak by neexistovala možnosť definovať tento celkom arbitrárny pojem, nazývaný príjmom.

Ak odstránime ekonómov zo služieb štátu, čo ostane z ich úlohy v spoločnosti? Povedal by som, že v konečnom dôsledku by nám ani nebolo treba príliš veľa ekonómov. Bolo by treba niekoľkých dostatočne počúvaných ekonómov, aby zabránili konštruktivistickým omylom. Aby povedali: “Pozor! Tam opúšťate doménu rozhodovania jednotlivcov!” Teda niekoľkých strážcov spontánneho poriadku. Avšak a opačne k tomu, čo sa deje v dnešných dňoch, myslím si že by bolo vhodné, aby všetci poznali skutočne ekonomický spôsob myslenia, pretože je to mimoriadne silný nástroj pre konanie. Umožňuje pochopiť úlohu informácií, cien, význam neistoty, atď. Mojm želaním teda je, aby sme mali oveľa menej ekonómov a v každom prípade rozhodne nie tých ekonómov, ktorých máme dnes, ale aby sa všetci mohli dostať k ekonomickému poznaniu, pretože skutočné ekonomické uvažovanie je absolútne nevyhnutné pre chápanie a teda pre konanie.

Autor je profesor ekonómie na Université Paris IX – Dauphine a bývalý prezident The Mont Pèlerin Society.

Preložil Dalibor Roháč